

NATALIA BEDNARSKA

Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie

PRÓBA DIAGNOZY STANU SUBDYSCYPLINY
PEDAGOGIKA SZKOŁY/SZKOLNA

Od pewnego czasu daje się zauważyć postępujący proces atomizacji pedagogiki jako nauki. W strukturze pedagogiki pojawia się coraz więcej subdyscyplin, co przekłada się na coraz bogatszą ofertę specjalności na studiach licencyjnych i magisterskich¹. W tej sytuacji ważne stają się pytania o kondycję subdyscypliny: pedagogika szkoły/szkolna. Status pedagogiki szkoły/szkolnej był niejednokrotnie przedmiotem rozmów na seminariach Zespołu Zadaniowego Pedagogiki Szkolnej pod patronatem KNP PAN, którego kierownikiem i mentorem jest prof. dr hab. Maria Dudzikowa. Na jednym z nich członkowie Zespołu stwierdzili, że niepokojąca ich sytuacja wymaga diagnozy: rozpoznania aktualnej pozycji pedagogiki szkolnej na uczelniach oraz poszukania przyczyn tej sytuacji. Koordynatorem projektu została prof. dr hab. Beata Przyborowska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W niniejszym artykule zostanie omówiony proces badawczy – od koncepcji do realizacji, wyniki diagnozy oraz wstępne wnioski nasuwające się po przeprowadzeniu badania.

Prace nad diagnozą stanu pedagogiki szkoły/szkolnej rozpoczęły się już w 2013 roku. W wyniku spotkań Zespołu Zadaniowego Pedagogiki Szkolnej powstała koncepcja metodologiczna badania. Była ona punktem wyjścia do stworzenia kwestionariusza ankiety, który zrodził się w wyniku współpracy prof. dr hab. Renaty Siuty-Nowakowskiej (Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie) i prof. dr hab. Inetty Nowosad (Uniwersytet Zielonogórski). Treść pytań kwestionariusza, ich liczba, sposób sformułowania, kolejność i inne były przedmiotem dyskusji członków Zespołu. Gotowe narzędzie zostało rozesłane do uczelni, które w swojej ofercie edukacyjnej mają studia pedagogiczne. Realizacja tego etapu była trudna, na co złożyły się dwa czynniki. Po pierwsze: próba badawcza została zdefiniowana bardzo szeroko, określone w koncepcji kryteria doboru

¹ T. Hejnicka-Bezwińska, *Pedagogika ogólna*, Wydawnictwa Naukowe i Profesjonalne, Warszawa 2008; K. Kruszewski, *Jednoczenie nauk pedagogicznych, czyli dobro zawsze zwycięża*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 3/2014.

próby spełniały aż 154 działające uczelnie². Po drugie: odzew wytypowanych uczelni na prośbę organizatorów o udział w badaniu był niewielki. Uzyskanie wypełnionych kwestionariuszy wymagało czasem wielokrotnych kontaktów z uczelniami. Zdecydowana większość uczelni zaliczonych do próby badawczej to uczelnie niepubliczne. Być może w tym fakcie należałoby upatrywać przyczyn niskiego uczestnictwa uczelni w badaniu. Dzięki ogromnemu zaangażowaniu prof. dr hab. Beaty Przyborowskiej i całego Zespołu ostatecznie w sondażu wzięło udział 35 uczelni. Kolejne wyzwanie, przed którym stanęli członkowie Zespołu Zadaniowego Pedagogiki Szkolnej, to opracowanie uzyskanego materiału badawczego. Wymagało ono wydzielenia – spośród członków Zespołu Zadaniowego Pedagogiki Szkolnej pod patronatem KNP PAN – odrębnego zespołu odpowiedzialnego za analizę ilościową i jakościową odpowiedzi badanych. Poszczególne podzespoły opisały obraz pedagogiki szkoły/szkolnej (definicji oraz jej przedmiotu) wyłaniający się z przeprowadzonych badań. Praca nad diagnozą kondycji pedagogiki szkoły/szkolnej zintegrowała pracowników naukowych reprezentujących uczelnie z różnych części naszego kraju:

dr Bożena Dusza (Uniwersytet Rzeszowski)³ dr Anna Batiuk (Uniwersytet Rzeszowski) mgr Monika Zielińska (Uniwersytet Rzeszowski)
dr Małgorzata Kozak (Uniwersytet Jagielloński) dr Marek Kościelniak (Uniwersytet Jagielloński) mgr Anna Rożdżyńska (Uniwersytet Jagielloński)
dr hab. prof. UKW Ryszarda Cierzniewska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy)
dr Alicja Delecka-Bury (Akademia Sztuki w Szczecinie) dr hab. prof. US Elżbieta Perzycka (Uniwersytet Szczeciński)
dr Ireneusz Bochno (Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie) dr Ewa Bochno (Uniwersytet Zielonogórski)
dr Mateusz Marciniak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) dr Sylwia Jaskulska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) dr Radosław Nawrocki (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) mgr Matylda Pachowicz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) dr Renata Wawrzyniak-Beszterda (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
dr Magdalena Grochowalska (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie) dr Zuzanna Zbróg (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)
dr Natalia Bednarska (Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie)

² Liczba uczelni spełniających kryteria uległa zmianie, aktualnie według danych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego ([http://wybierzstudia.nauka.gov.pl_\(otwarty dnia 31-07-2015\)\)](http://wybierzstudia.nauka.gov.pl_(otwarty_dnia_31-07-2015))) kierunek pedagogika jest realizowany na 157 uczelniach.

³ Wyszczególniono nazwiska kierowników każdego zespołu.

Zadanie koordynowania pracy zespołów, jak również scalenia i podsumowania jej efektów, a następnie sformułowania wstępnych wniosków przypało w udziale autorce niniejszego artykułu.

ZARYS METODOLOGII BADAŃ

Celem przeprowadzonych przez Zespół Zadaniowy Pedagogiki Szkolnej pod patronatem KNP PAN badań było zdiagnozowanie kondycji pedagogiki szkolnej jako subdyscypliny. Szukaliśmy odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Czy istnieją i jakie formalne jednostki w strukturze badanych uczelni zajmujące się pedagogiką szkoły/szkolną?

2. Jaka jest aktywność dydaktyczna w zakresie pedagogiki szkoły/szkolnej badanych uczelni?

3. Jaka jest aktywność naukowa w zakresie pedagogiki szkoły/szkolnej badanych uczelni?

W sondażu wzięło udział 20 uniwersytetów, w przypadku Uniwersytetu Adama Mickiewicza oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ankieta została przeprowadzona także w wydziałach zamiejscowych⁴. Wypełnione kwestionariusze ankiety spłynęły także z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie oraz Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Ponadto badanie objęło 6 akademii, 5 wyższych szkół zawodowych i 2 wyższe szkoły pedagogiczne (patrz tabela 1).

Tabela 1. Liczba uczelni biorących udział w badaniu – w podziale na typ i rodzaj

Typ /rodzaj uczelni	Publiczne	Niepubliczne	Razem
Uniwersytet	22	0	22
Akademia	2	4	6
Wyższa szkoła zawodowa	2	3	5
Wyższa szkoła pedagogiczna	0	2	2
Razem	26	9	35

Z przedstawionej tabeli wynika, że w próbie zaznaczyła się nadreprezentacja uczelni publicznych (26 – z czego 22 to uniwersytety). W badaniu wzięło udział tylko 9 uczelni niepublicznych. Z tego względu, analizując wyniki, ostrożnie podchodzono do porównań pomiędzy uczelniami.

⁴ Warto w tym miejscu podkreślić, że do pełnej liczby 19 działających w Polsce uniwersytetów zabrakło uczestnictwa w badaniu tylko Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie (Rejestr Instytucji Szkolnictwa Wyższego, dostępny na <https://polon.nauka.gov.pl/opi/aa/rejestr/szkolnictwo?execution=e5s1> (otwarty dnia 12-09-2014).

Można powiedzieć, że badanie przedstawia obraz całej Polski, ponieważ respondenci pochodzą z uczelni usytuowanych w 16 województwach (tabela 2).

Tabela 2. Liczba uczelni biorących udział w badaniu – w podziale na typ uczelni i województwo

Województwo/ Typ uczelni	Uniwersytet	Akademia	Wyższa szkoła zawodowa	Wyższa szkoła pedagogiczna	Razem
Dolnośląskie	1		1		2
Kujawsko-pomorskie	2				2
Lubelskie	3		1		4
Lubuskie	1				1
Łódzkie	1	1	1		3
Małopolskie	2	2			4
Mazowieckie	2	3		1	6
Opolskie	1				1
Podkarpackie	1		1		2
Podlaskie	1				1
Pomorskie	1				1
Śląskie	1			1	2
Świętokrzyskie	1				1
warmińsko-mazurskie	1				1
Wielkopolskie	2		1		3
Zachodniopomorskie	1				1
RAZEM	22	6	5	2	35

PREZENTACJA WYNIKÓW BADAŃ

Kondycję interesującej nas subdyscypliny przedstawiliśmy w trzech wymiarach: obecność w strukturze uczelni formalnych jednostek zajmujących się pedagogiką szkoły/szkolną, aktywność dydaktyczna uczelni z zakresu pedagogiki szkoły/szkolnej oraz aktywność naukowa uczelni z zakresu pedagogiki szkoły/szkolnej. Zostały one ze sobą zestawione w tabeli 3 znajdującej się w aneksie artykułu. W tabeli nie uwzględniono pytań otwartych, które wprawdzie odnoszą się do opisywanych zmiennych, ale ich wyników nie można ująć liczbowo⁵.

⁵ Są to: pytanie dotyczące organizacji praktyk studenckich w ramach specjalności pedagogiki szkoły/szkolnej oraz pytanie o rekomendowanie czasopism naukowych zawierających rozprawy naukowe z zakresu pedagogiki szkoły/szkolnej.

OBECNOŚĆ W STRUKTURZE BADANYCH UCZELNI FORMALNYCH JEDNOSTEK ZAJMUJĄCYCH SIĘ PEDAGOGIKĄ SZKOŁY/SZKOLNĄ

W strukturze 23 badanych uczelni (co stanowi 66% wszystkich uczelni biorących udział w badaniu) obecne są formalne jednostki zajmujące się pedagogiką szkoły/szkolną. W przypadku 9 uczelni (ich lista znajduje się po lewej stronie tabeli 3 w wierszach od 1 do 9) pieczę nad rozwojem subdyscypliny sprawują autonomiczne jednostki, w których nazwie znajduje się termin pedagogika szkolna. Są to 4 katedry, 4 zakłady i jedna pracownia. Trzy z 9 wymienionych mają ponad 10-letnie tradycje. Wspomniane jednostki znajdują się głównie w uniwersytetach (7), jedna w akademii oraz jedna w wyższej szkole pedagogicznej. Z wymienionych 9 uczelni: 8 to uczelnie publiczne, jedna niepubliczna.

Czternaście badanych uczelni (patrz tabela 3 – wiersze od 10 do 23) zadeklarowało, że istnieje w ich strukturze autonomiczna jednostka zajmująca się pedagogiką szkoły/szkolną, choć w jej nazwie nie pada ten termin. W uczelniach tych odpowiedzialność za rozwój pedagogiki szkoły/szkolnej przejęły następujące jednostki: katedry bądź zakłady dydaktyki (7 wskazań), zakłady pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej (5), zakłady pedagogiki ogólnej (3), Zakład pedagogicznego kształcenia nauczycieli, Zakład teorii wychowania, Instytut Pedagogiki, Zakład badań nad dzieciństwem i szkołą, Zakład pedagogiki opiekuńczej z pedagogiką społeczną oraz Instytut edukacji szkolnej⁶. W 12 badanych uczelniach (w tabeli 3 – wiersze od 24 do 35) nie ma – zdaniem badanych – formalnej jednostki zajmującej się pedagogiką szkolną, a tylko jedna z nich planuje jej powołanie.

AKTYWNOŚĆ DYDAKTYCZNA BADANYCH UCZELNI Z ZAKRESU PEDAGOGIKI SZKOŁY/SZKOLNEJ

Działalność dydaktyczna z zakresu pedagogiki szkoły/szkolnej jest najbardziej widoczna, jeśli spojrzeć na liczbę specjalności: w 14 badanych uczelniach jest prowadzona specjalność, w której nazwie widnieje „pedagogika szkoły/szkolna” (patrz kolumna 2 w tabeli 3). W tej liczbie zawiera się 10 uniwersytetów i 4 akademie, są to w większości uczelnie publiczne (13). Znamy niektóre z nazw tych specjalności: *Pedagogika szkolna z animacją kulturalną*, *Pedagogika szkolna z przedsiębiorczością*, *Pedagog szkolny z doradztwem zawodowym*, *Pedagogika szkolna i doradztwo zawodowe*, *Pedagogika szkolna z terapią pedagogiczną*, *Pedagogika szkolna i pedagogika zdolności*.

W 11 badanych uczelniach jest prowadzony przedmiot pedagogika szkoły/szkolna lub przedmiot, który w nazwie zawiera termin pedagogika szkoły/szkolna (w tabeli 3 – kolumny 5 i 6). Działalność dydaktyczna z zakresu

⁶ Niektóre uczelnie w odpowiedzi o formalną jednostkę zajmującą się pedagogiką szkolną, w której nazwie widnieje termin „pedagogika szkolna” podawały więcej niż jedną taką jednostkę.

pedagogiki szkoły/szkolnej w ramach studiów podyplomowych i kursów (kolumny 3 i 4 w tabeli 3) jest znikoma⁷ bądź żadna. **W 17 uczelniach (a liczba ta stanowi 49% badanej próby) nie odnotowano żadnego z przyjętych w badaniu przejawów działalności dydaktycznej** (kolumny od 1 do 6 w tabeli 3). Interesujące wydaje się, że wśród wskazanych 17 uczelni znajdują się też takie, które posiadają formalne autonomiczne jednostki zajmujące się pedagogiką szkoły/szkolną. Wygląda na to, że sama obecność wspomnianych (w tym także tych, w których nazwie występuje termin pedagogika szkoły/ szkolna) nie łączy się z aktywnością dydaktyczną uczelni w tym zakresie. Wśród wymienionych uczelni są także takie, które mimo że nie prowadzą działalności dydaktycznej z pedagogiki szkoły/szkolnej, wyróżniają się znaczną aktywnością naukową w zakresie interesującej nas subdyscypliny.

AKTYWNOŚĆ NAUKOWA BADANYCH UCZELNI Z ZAKRESU PEDAGOGIKI SZKOŁY/SZKOLNEJ

Najczęściej deklarowana aktywność naukowa w badanych uczelniach to organizacja przedsięwzięć naukowych (patrz tabela 3 – wiersze od 8 do 10). 25 badanych uczelni (czyli 72% wszystkich uczelni biorących udział w badaniu) organizowało, organizuje i planuje organizację konferencji czy seminariów naukowych poświęconych zagadnieniu pedagogiki szkolnej. Gorzej sytuacja przedstawia się, jeśli chodzi o stałe działania na rzecz rozwoju interesującej nas dyscypliny. Pięć uniwersytetów zadeklarowało, że działają w nich koła naukowe zajmujące się problematyką z zakresu pedagogiki szkoły/szkolnej (kolumna 7 w tabeli 3).

W 11 uczelniach były przeprowadzane przewody doktorskie, z tego w przypadku 4 uczelni także habilitacyjne. Ośrodki, w których pedagogika szkoły/szkolna najsilniej zaznaczyła swoją obecność, to: Uniwersytet Warszawski (17 doktoratów, 3 habilitacje), Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu (7 doktoratów, 2 habilitacje) oraz Uniwersytet Warmińsko-Mazurski (14 doktoratów) i Akademia Pedagogiki Specjalnej (3 doktoraty, 2 habilitacje) Zauważalna jest nieobecność wyższych szkół pedagogicznych i wyższych szkół zawodowych wśród uczelni, na których były obrony doktoratów i habilitacji.

Biorąc pod uwagę – wyodrębnione w toku badań zmienne – w 8 uczelniach (co stanowi ok. 23% próby) nie jest prowadzona działalność naukowa z pedagogiki szkoły/szkolnej. W tej liczbie zawierają się uczelnie, które deklarują posiadanie autonomicznych jednostek zajmujących się pedagogiką szkoły/szkolną.

Na 35 uczelni biorących udział w badaniu w 5 (co stanowi ok. 14,3% całej próby) nie odnotowano – odnosząc się do przyjętych w koncepcji zmiennych – żadnych przejawów działalności (dydaktycznej i naukowej) w zakresie pedago-

⁷ Badani deklarowali, że w 4 uczelniach prowadzone są studia podyplomowe z zakresu pedagogiki szkoły/szkolnej. W tej liczbie są studia podyplomowe: *Pedagog szkolny* oraz *Wychowanie przedszkolne i edukacja wczesnoszkolna* oraz *Pedagogika wczesnoszkolna*.

giki szkoły/szkolnej. Są to 3 szkoły zawodowe, jedna akademia i 2 uniwersytety. W strukturze 3 z tych uczelni istnieje – według deklaracji badanych – autonomiczna jednostka zajmująca się pedagogiką szkolną. W grupie tej znalazły się 3 z 5 biorących udział w badaniu szkół zawodowych, jedna akademia oraz jeden uniwersytet. Znajdujące się w tej grupie szkoły zawodowe nie posiadają w swej strukturze także jednostek formalnych zajmujących się pedagogiką szkoły/szkolną. Można zatem powiedzieć, że są to szkoły, w których ta dziedzina jest nieobecna, biorąc pod uwagę diagnozowane w badaniu wymiary. W przypadku Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach i Społecznej Akademii Nauk w Łodzi obecność formalnej jednostki, która ma zajmować się pedagogiką szkolną nie pociąga za sobą rozwoju działalności dydaktycznej i naukowej z tego zakresu na uczelniach.

Powołanie przez uczelnię autonomicznej jednostki zajmującej się pedagogiką szkolną/ szkoły nie gwarantuje, że uczelnia ta prowadzi działalność dydaktyczną lub/i działalność naukową ze wspomnianej dziedziny. Prowadzenie działalności dydaktycznej nie zawsze idzie w parze z aktywnością naukową na tej samej uczelni. Przykładem może być Uniwersytet Jagielloński, który prowadzi specjalność oraz zajęcia z pedagogiki szkolnej, jednocześnie nie deklarując żadnego życia naukowego z tej dziedziny. Można zaobserwować też sytuację odwrotną: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu ma – wyróżniające się na tle innych uczelni – dokonania naukowe z pedagogiki szkoły/szkolnej, ale nie prowadzi zajęć dydaktycznych z tej subdyscypliny. Analiza zebranych danych pozwala stwierdzić, że więcej uczelni zajmuje się działalnością naukową z zakresu pedagogiki szkoły/szkolnej niż działalnością dydaktyczną. Na tym tle pozytywnie wyróżniają się uczelnie, które są aktywne dydaktycznie, jak i naukowo (tabela 4).

Tabela 4. Uczelnie, które wyróżniają się wśród badanych uczelni aktywnością naukową i dydaktyczną z zakresu pedagogiki szkoły/szkolnej

Lp.	Nazwa uczelni
1	Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
2	Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II w Lublinie
3	Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie
4	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu
5	Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie
6	Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie
7	Akademia Ignatianum w Krakowie

Warto zwrócić uwagę, że przy znacznej nadreprezentacji uniwersytetów w badanej próbie w grupie uczelni wyróżniających się (ze względu na przyjęte w badaniu zmienne) znajdują się aż cztery akademie.

Przedstawienie ogólnego tła pozwoli teraz przejść do odpowiedzi o zarys subdyscypliny wyłaniający się z zaprezentowanych danych. W tej części artykułu będą się odnosić do szczegółowych wniosków opracowanych przez zespoły badawcze analizujące poszczególne pytania kwestionariusza ankiety.

KONDYCJA PEDAGOGIKI SZKOLNEJ JAKO SUBDYSCYPLINY – W STRONĘ WNIOSKÓW

W świetle wyników badań pedagogika szkoły/szkolna jawi się jako **subdyscyplina o niewyraźnych, rozmytych granicach. Jest ona uprawiana w ramach/przy okazji innych subdyscyplin**. Formalnie istnieje tylko 9 autonomicznych jednostek zajmujących się pedagogiką szkoły/szkolną (są to jednostki, w której nazwie istnieją wymienione terminy), w 14 uczelniach pedagogika szkoły/szkolna została „przejęta”/”wchłonięta” przez inne subdyscypliny: dydaktykę, pedagogikę wczesnoszkolną, pedagogikę ogólną. Władze uczelni nie widzą potrzeby wydzielenia katedry, zakładu czy pracowni pedagogiki szkoły/szkolnej, ponieważ:

Merytorycznie, (naukowo i dydaktycznie) problemy pedagogiki szkoły są przedmiotem badań naukowych i dydaktyki różnych jednostek (wypowiedź z kwestionariusza ankiety UW).

Zakres problematyki pedagogiki szkoły jest realizowany przez różne jednostki Wydziału w ramach istniejącej struktury (wypowiedź z kwestionariusza ankiety APS).

Pedagogika szkoły/szkolna **jest utożsamiana z kształceniem pedagogów szkolnych oraz kształceniem w ramach kierunków pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej**. Przemawia za tym analiza dołączonych do kwestionariuszy ankiety sylabusów zajęć pedagogiki szkoły/szkolnej, w których znaczna część deklarowanych treści kształcenia odnosi się do przygotowania do zawodu pedagoga szkolnego. Tę samą tendencję zaobserwowano w przypadku planów praktyk studenckich. Na specjalności pedagogika szkoły/szkolna praktyki organizowane są głównie pod kątem przygotowania do pracy pedagoga szkolnego lub opieki w świetlicy, jak również nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej. Z jednej strony zwraca uwagę zbyt wąskie ujęcie problematyki pedagogiki szkoły/szkolnej, z drugiej zaś niepokoi bardzo szerokie i **zróżnicowane, nakładające się zakresowo na inne subdyscypliny, jej pole problemowe**. Wyraźnie widać tę tendencję, jeśli przyjrzymy się tematyce prac doktorskich i habilitacyjnych z zakresu pedagogiki szkoły/szkolnej. Podejmowana w nich problematyka jest bardzo zróżnicowana:

– *szeroko pojęte uwarunkowania funkcjonowania szkoły (polityki, ekonomii, kultury, rozwiązań systemowych, polityki oświatowej);*

– *uwarunkowania instytucjonalne funkcjonowania szkoły (wpływające na pole działania szkoły i ustalony kulturowo sposób funkcjonowania nie tylko szkoły, ale i społeczności szkolnych);*

– *relacje wewnętrzne (w szkole) i zewnętrzne (szkoły z otoczeniem);*

– *stwarzanie w szkole warunków do rozwoju jednostkom (uczniom, nauczycielom, rodzicom)*⁸.

Z podobnym bogactwem tematów mamy do czynienia, jeśli spojrzymy na podawane przez respondentów przykłady przedsięwzięć naukowych z pedagogiki szkoły/szkolnej (głównie konferencji). Tutaj obok zagadnień: *szkoła jako instytucja (zarządzanie, ewaluacja, mała szkoła), wyzwania stawiane przed szkołą (sukces edukacyjny oraz innowacja, przyszłość)* podejmowane są również wątki: *proces i technologia kształcenia; umiejętności wychowawcy; małe dziecko i pomoc mu*⁹.

Wydaje się, że według respondentów wszystko to, co dotyczy szkoły, nauczyciela i ucznia należy traktować jako pole problemowe subdyscypliny pedagogiki szkoły/szkolnej. Wiele z podanych tematów prac doktorskich i habilitacyjnych, jak również organizowanych przedsięwzięć naukowych można by jednocześnie umiejscawiać w ramach: pedeutologii, polityki oświatowej, socjologii edukacji, pedagogiki specjalnej, edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej, pedagogiki twórczości i innych lub wręcz należałoby je przypisać tym subdyscyplinom pedagogiki.

Trudności z określeniem tematyki swoistej dla pedagogiki szkoły/szkolnej wiążą się z **brakiem specyficznego języka subdyscypliny** i używaniem terminów nadogólnych¹⁰. Każdy tekst, w którym pojawiają się wyrazy: „szkoła”, „nauczyciel”, „uczeń” kojarzony jest z pedagogiką szkolną. W tej sytuacji „wszystko może być wszystkim, a jednocześnie nie jest czymś ściśle określonym”¹¹, w konsekwencji subdyscyplina traci zdolność orzekania o czymś, wyjaśniania i interpretowania zdarzeń¹². Niejednoznacznością obciążona jest także nazwa: „pedagogika szkoły/szkolna”. Badani nie mają jasności, jakie jest jej znaczenie i zakres. Odpowiadając na pytanie: *Czy w Państwa instytucji jest prowadzony przedmiot zawierający w nazwie termin pedagogika szkoły/szkolna?* respondenci podawali m.in. takie nazwy jak: *pedagogika przedszkolna, pedagogika wczesnoszkolna, metodyka pracy z dziećmi zaniedbanymi opiekuńczo i zagrożonymi obyczajowo, szkolna pedagogika zdolności, metodyka pracy pedagoga szkolnego, wprowadzenie do pedeutologii i inne*.

Niejasny przedmiot badań, znamiona chaosu teoretycznego i niemożność ustanowienia granic pedagogiki szkolnej mogą być istotną barierą dla rozwoju diagnozowanej subdyscypliny:

⁸ Autorkami cytowanego podziału tematyki analizowanych prac doktorskich i habilitacyjnych są dr Magdalena Grochowalska (UP w Krakowie) i dr Zuzanna Zbróg (UJK w Kielcach).

⁹ Przeglądu i systematyzacji wątków podejmowanych w ramach przedsięwzięć naukowych z zakresu pedagogiki szkolnej dokonał zespół pracowników UAM pod kierownictwem dra Mateusza Marciniaka.

¹⁰ Terminem tym posługuje się D. Klus-Stańska, kiedy pisze o nieładzie teoretycznym w dydaktyce, D. Klus-Stańska, *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, Warszawa 2010, s. 40.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

*Chaos polegający na bałaganie pojęciowym i koncepcyjnym, na definicyjnych i teoretycznych nieporozumieniach i niedociągnięciach, na fałszywym stwierdzeniu, że „to jest tym” nie może w żaden sposób służyć rozwojowi dyscypliny naukowej, a nawet przeciwnie – stanowi źródło swoistej martwicy i degeneracji, działając antyrozwojowo i nekrofilnie. Identyfikacja przejawów tego rodzaju chaosu może przyczynić się do uporządkowania pewnych obszarów dyscypliny, ale i do rozpoznania sposobów, w jaki jej elementy funkcjonują w odbiorze społecznym czy niestety również profesjonalnym*¹³.

Próba interpretacji i odpowiedzi, co może być przyczyną obecnej kondycji pedagogiki szkoły/szkolnej będzie dopełnieniem prezentowanej diagnozy. Pozwolę sobie w tym miejscu postawić parę hipotez, które mogą być punktem wyjścia do dalszych rozważań.

Problemy z określeniem definicji pedagogiki szkoły/szkolnej mogą być związane ze **swoistością pedagogiki jako dyscypliny**. *Pedagogika ma nieustanny problem z własną tożsamością*¹⁴. Trudno jest nakreślić granice pedagogiki jako dziedziny nauki¹⁵, jest ona nazywana „nauką cudzołożną” (W. Zaczynski) bądź nauką allogeniczną (S. Nalaskowski)¹⁶. Problemy pedagogiki jako dyscypliny stają się w naturalny sposób także problemami jej subdyscyplin.

Kondycja pedagogiki szkolnej może wynikać ze specyfiki jej przedmiotu badań, czyli szkoły. Rzeczywistość szkolna jest wielozdarzeniowa. Mamy tu do czynienia z **chaosem jako natłokiem zdarzeń i okoliczności**. Wspomniany chaos wywołują: liczba osób uwikłanych w dziejące się sytuacje poznawcze, złożoność podejmowanych zadań, osiąganých stanów oraz zmieniających się kontekstów psychospołecznych, politycznych czy kulturowych. *Procesy instytucjonalnego kształcenia [...] w sposób oczywisty lokują się centralnie w lawinie zdarzeń, tłumie osób i typowej dla współczesności dynamice zmiany*¹⁷. Jak badacz szkoły może zachowywać się w obliczu tej złożonej, trudnej do uchwycenia sytuacji? Dorota Klus-Stańska opisuje 4 postawy wobec chaosu natłoku zdarzeń i okoliczności. Pierwsza to utrata pewności, że sytuację tę można zrozumieć (beZRadność). Innym sposobem radzenia sobie z chaosem jest upraszczanie obrazu sytuacji poprzez ograniczanie poznania do niezbędnych informacji. Ten sposób działania jest opisany w psychologii jako tworzenie schematów/skryptów umysłowych, a jego następstwem jest stereotypowe, jednostronne i zniekształcające ujęcie rzeczywistości. Kolejnym opisanym przez Klus-Stańską podejściem jest niezauważanie złożoności rzeczywistości, negacja chaosu i pozorowanie

¹³ Tamże, s. 46.

¹⁴ B. Śliwowski, *Polska pedagogika w obliczu paradygmatycznych sporów w dziedzinie nauk humanistycznych i społecznych*, (w:) Z. Szarota, F. Szlosek (red.): *Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscypliny*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Radom 2013.

¹⁵ S. Mieszalski, *O granicach wiedzy pedagogicznej i niektórych swoistościach pedagogiki...*, s. 172–174.

¹⁶ B. Śliwowski, *Polska pedagogika w obliczu paradygmatycznych sporów...*, s. 39.

¹⁷ D. Klus-Stańska, *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2010, s. 27.

(zazwyczaj nieświadome) panowania nad okolicznościami. Najbardziej pożądaną reakcją jest refleksyjne spojrzenie na sytuację, którego podstawą jest zaakceptowanie istniejących warunków i otwarcie się na ich poznanie¹⁸. Orientacja w tej złożonej i wielowymiarowej rzeczywistości szkolnej wymaga **interdyscyplinarnego podejścia**¹⁹. Szkoła nie może być w pełni zrozumiała, jeśli będzie osadzona tylko w perspektywie jednej subdyscypliny czy nawet dyscypliny. Aby zrozumieć szkołę, nie można wykluczyć wiedzy o nauczycielach czy o procesie nauczania. Zrozumieć szkołę można tylko opierając się na kompleksie subdyscyplin czy nauk pedagogicznych²⁰.

Szkole jako instytucji przypisuje się dysfunkcjonalność. Ta zdecydowana krytyka może mobilizować do poszukiwań dróg ulepszenia tej instytucji lub radykalnej jej zmiany, jednak prowadzi też do postulatów deskolaryzacji²¹. Uprawianie dyscypliny, której przedmiot jest naznaczony chaosem, często kwestionowany i niepopularny nie należy do łatwych zadań

Za obecny rozwój subdyscypliny w dużej mierze odpowiedzialne są także **reguły rynku pracy**. Jeśli powstają kierunki i specjalności pedagogiki szkoły/szkolnej, to są one sprofilowane na kształcenie pedagogów szkolnych. Kandydaci na studia – którzy podchodzą do zdobywania wiedzy w sposób instrumentalny, wybierają takie kierunki i specjalności, które pozwalają zdobyć konkretny zawód. Dlatego też obecnie największym powodzeniem cieszą się studia z zakresu pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej. **Mamy zatem sytuację, w której to oczekiwania samych studentów oraz zapotrzebowania rynku pracy decydują o rozwoju danej subdyscypliny**. Reguły rynku mogą mieć także wpływ na rozwój pedagogiki szkoły/szkolnej jako nauki. Kaufmann pisze, że *wytwarzanie pojęć w naukach humanistycznych i społecznych [...] jest obecnie zdominowane przez logikę rynku. Podstawową regułą jest reguła konkurencji. Nowo przybyli muszą eliminować swych rywali, aby zająć odpowiednią pozycję*²².

W prezentowanych rozważaniach przewijało się zagadnienie granic subdyscypliny: Czy akceptujemy granice subdyscypliny, które zawężają rozumienie pedagogiki szkoły/szkolnej do teorii i metodyki pracy pedagoga szkolnego, a jeśli nie, to jak te granice ustanawiać? Czy – przewyżając mit specjalizacji w nauce²³, odejść od dekretowania pedagogiki szkolnej/szkoły jako subdyscy-

¹⁸ Tamże, s. 27–31.

¹⁹ M. Dzudzikowa, *Wokół interdyscyplinarności w nauce. Esej krytyczny*, „Rocznik Pedagogiczny”, 31/2008.

²⁰ S. Kawula, *Pedagogika a kompleks i system nauk o wychowaniu*, „Ruch Pedagogiczny” 3–4/2000.

²¹ T. Lewowicki, *O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Radom 2007.

²² J.C. Kaufmann, *Ego. Socjologia jednostki. Inna wizja człowieka i konstrukcji podmiotu*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2004, s. 99 za B. Śliwerski, *Polska pedagogika w obliczu paradygmatycznych sporów...*

²³ T. Hejnicka-Bezwińska, *Pedagogika ogólna*, Wydawnictwa Naukowe i Profesjonalne, Warszawa 2008.

pliny, a spojrzeć na nią jako na pomost jednoczący²⁴ nauki pedagogiczne wokół jej kluczowych pól?²⁵ Pytania te pozostawiam otwarte.

Poszerzanie granic nauki to trochę jak odkrywanie nieznanych przedtem wysp. Samo odkrycie niewiele jeszcze wnosi, jeśli nie umiejscowimy ich na istniejącej już mapie. Gdy ją mamy, możemy rozważyć konfigurację odkrytych wysp w stosunku do znanych wysp i kontynentów²⁶.

Przedstawiony raport (a właściwie jego ogólny zarys, ponieważ szczegółowy raport jest już przygotowywany w formie publikacji zwartej²⁷) jest pierwszym krokiem do koniecznego nakreślenia mapy pedagogiki szkoły/szkolnej. Mapa ta jest niezbędna, aby pedagogika szkoły/szkolna mogła się rozwijać. Prace nad jej powstaniem będą kontynuowane przez Zespół Zadaniowy Pedagogiki Szkolnej przy KNP PAN.

BIBLIOGRAFIA

- Dudzikowa M., *Wokół interdyscyplinarności w nauce. Esej krytyczny*, „Rocznik Pedagogiczny”, 31/2008.
- Hejnicka-Bezwińska T., *Pedagogika ogólna*, Wydawnictwa Naukowe i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Kaufmann J.C.: *Ego. Socjologia jednostki. Inna wizja człowieka i konstrukcji podmiotu*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2004.
- Kawula S., *Pedagogika a kompleks i system nauk o wychowaniu* „Ruch Pedagogiczny” 3–4/2000.
- Klus-Stańska D., *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2010.
- Kruszewski K., *Jednoczenie nauk pedagogicznych, czyli dobro zawsze zwycięża*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 3/2014.
- Kuźma J., *O teoretyczną wizję szkoły przyszłości*, (w:) J. Morbitzer, J. Kuźma: *Nauki pedagogiczne w teorii i praktyce edukacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2003.
- Lewowicki T., *O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Radom 2007.
- Mieszalski S., *O granicach wiedzy pedagogicznej i niektórych swoistościach pedagogiki*, „Rocznik Pedagogiczny”, 2012, numer specjalny.
- Śliwerski B., *Polska pedagogika w obliczu paradygmatycznych sporów w dziedzinie nauk humanistycznych i społecznych*, (w:) Z. Szarota, F. Szlosek (red.): *Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscypliny*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Radom 2013.

²⁴ K. Kruszewski, *Jednoczenie nauk pedagogicznych, czyli dobro zawsze zwycięża*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 3/2014.

²⁵ J. Kuźma postuluje wyodrębnienie samodzielnej nauki o szkole – scholiologii (J. Kuźma, *O teoretyczną wizję szkoły przyszłości*, (w:) J. Morbitzer, J. Kuźma: *Nauki pedagogiczne w teorii i praktyce edukacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2003).

²⁶ S. Mieszalski, *O granicach wiedzy pedagogicznej i niektórych swoistościach pedagogiki* „Rocznik Pedagogiczny”, 2012, numer specjalny, s. 172.

²⁷ O czym można przeczytać w Sprawozdaniu z działalności Zadaniowego Zespołu Pedagogiki Szkolnej przy KNP PAN kadencja 2011–2014 autorstwa dr T. Wawrzyniak-Beszterdy.

Author: Natalia Bednarska

Title: Attempt to outline condition of school pedagogy

Key words: school pedagogy, subdiscipline, academic and didactic activity

Language: Polish

Document type: Article

Abstract

Article presents results of research concerning condition of school pedagogy as a subdiscipline. Study was performed by Zespół Zadaniowy Pedagogiki szkolnej under the auspices of PAN. The condition of subdiscipline was described as: presence of formal entities of school pedagogy in universities, academic and didactic activity on subject school pedagogy. Quantitative and qualitative description underlies to preliminary findings concerning condition of school pedagogy.

